

Kerk in een verander(en)de samenleving

*

een gespreksnotitie

*

november 2016

Inleiding

In deze gespreksnotitie willen de bisschop en hulpbisschop hun gedachten neerleggen met betrekking tot de voortgang van het pastoraat in de komende jaren. Zij willen met u delen hoe zij aankijken tegen de huidige stand van zaken in kerkelijk Nederland en in ons bisdom en vooral inzichtelijk maken dat we naar de toekomst toe moeten gaan bewegen.

Na een korte beschouwing over de plaats waar wij nu staan en een bezinning op ons kerkzijn, benoemen zij vitaliteitscriteria m.b.t. lokale gemeenschappen en financiën. Deze criteria dienen om na te gaan en in gesprek te brengen welke de randvoorwaarden zijn om te kunnen spreken van een vitale geloofsgemeenschap. Daarbij wijzen zij op de mogelijke consequenties voor het kerkelijk vastgoed.

Om een vitale geloofsgemeenschap te kunnen zijn en hopelijk steeds meer te worden, worden in twee bijlagen, opgesteld binnen de Diocesane Pastorale Raad, praktische tips gegeven, die mogelijk inspireren om de geestelijke vitaliteit (bijlage 1) en het bestuurlijk samenwerken (bijlage 2) vorm te geven. Een derde bijlage is opgenomen om de communicatie met parochianen en anderen te bevorderen.

Na de beleidsnota *Nieuwe Tijden Nieuwe Wegen* en de *Vervolgnota* is deze gespreksnotitie te zien als een vervolgstap om een en ander te concretiseren en parochies tot toekomstgericht beleid te stimuleren. Het ligt in de bedoeling dat dit proces uitmondt in een nieuw visiedocument waarin de bisdomleiding een meer omvattende toekomstvisie over de Kerk in onze streken wil neerleggen.

Niet alleen de DPR, ook de Staf, de Priesterraad, de Dekensvergadering en de REA (Raad voor Economische Aangelegenheden) hebben eerdere versies van deze notitie gezien en besproken.

Een nieuwe uitdaging

Kortgeleden verscheen het rapport 'God in Nederland'. Het blijkt dat ongeveer eenderde van de Nederlanders gedoopt is, katholiek of protestant. Ongeveer 5 % van deze gedoopten bezoekt regelmatig een kerkdienst. Ons eigen bisdom telt ruim 400.000 gedoopte katholieken, waarvan zo'n 25.000 gelovigen participeren en in het weekend een viering bijwonen. Door de vergrijzing zal dit aantal in de komende jaren sterk afnemen, tenzij de Heilige Geest natuurlijk andere plannen heeft.

In al deze cijfers lezen wij een nog steeds verdergaande secularisering, maar bovenal een grootse missionaire uitdaging. Als kerk-gemeenschap - van nu nog 25.000 vooral oudere actieve gelovigen - hebben we in deze tijd een immense opdracht. We zijn er tenslotte niet primair voor onszelf, maar allereerst voor die katholieken die de band met geloof en kerk verloren hebben, en evenzeer voor die ongeveer 3 miljoen mensen die binnen de grenzen van ons diocees wonen, en ook recht hebben Christus te leren kennen, door Hem geïnspireerd te leven en eens in de hemel te komen. En er is gelukkig zoveel openheid. We zien het aan jonge mensen die zich laten dopen, aan de groei van migrantengemeenschappen, en aan het zoeken naar zingeving door zovelen.

Kernmissie

Door de krimp, en de daarmee samenhangende problemen, lopen we het gevaar in onszelf besloten te raken. We zijn vaak zozeer bezig met materiële zaken en met de pastorale en liturgische wensen van onze eigen kleine gemeenschap, dat we onze kernmissie vergeten, namelijk om de boodschap van het Evangelie uit te dragen en in onze tijd verstaanbaar te maken (vgl. Matt 16,15). Een kerk die ophoudt het verloren schaap te zoeken, zal zeker ook de anderen verliezen.

Kerk als gemeenschap

Wat betekent dit alles nu voor de toekomst van onze Kerk. Hoe moeten we beleidsmatig op deze ontwikkelingen reageren en anticiperen? Om hierover zinvol te kunnen nadenken is het nodig om ons eerst te bezinnen op wat kerkzijn in wezen is. Het Tweede Vaticaanse Concilie gebruikt twee begrippen om de Kerk te beschrijven: “Mystiek Lichaam van Christus” en “Volk van God”.

Wij zijn het Lichaam van Christus. We horen bij Hem. Niet als een vrome gedachte, maar existentieel. Door geloof en doopsel zijn wij met Hem verbonden, als “ranken aan de wijnstok”, zoals Hij het zelf zegt. Wij delen in Zijn kracht, Zijn leven, Zijn opstanding.

Maar wij zijn ook Volk van God. Door Hem behoren wij ook diepgaand bij elkaar. We zijn samen onderweg door het leven en de geschiedenis naar het Koninkrijk Gods. We delen vreugde en verdriet, dragen elkaars lasten, en helpen elkaar om die volheid van leven te bereiken, nu en later. Kerk is een levende gemeenschap met elkaar, in en door Christus. Althans zo zou het moeten zijn. De realiteit, we weten het, is vaak heel wat weerbarstiger.

Kijkend naar de realiteit

Toch vragen wij pastoors en besturen om vanuit dit gemeenschaps-perspectief naar hun parochieverband te kijken. Hoe ziet uw geloofsgemeenschap eruit? Hoe groot is ze nog? Hoe missionair is zij? Uit welke groepen is ze opgebouwd? Dat kunnen lokale groepen zijn in een wijk of dorp, of categoriale groepen van jongeren, gezinnen, ouderen, e.d. En als ze er niet of te weinig zijn, wat kunnen we doen opdat ze er komen?

Belangrijk is dat we gemeenschap in Christus niet louter geografisch verstaan of te snel identificeren met een kerkgebouw. Een geloofsgemeenschap heeft een gebouw nodig, maar is geen gebouw.

De eerste vraag is dan ook niet: hoe kunnen we zoveel mogelijk van onze bestaande voorzieningen behouden, maar wat heeft onze gemeenschap nodig aan ruimtes en mogelijkheden? Ruimtes voor kleine groepen om samen te komen voor schriftlezing en gebed, voor catechese, caritas, jongerenwerk, ouderenzorg etc. En natuurlijk een kerkruimte om te vieren.

In een groter verband

Het is een al langer gaande ontwikkeling: mensen zijn minder territoriaal gebonden. Dat geldt in het economisch en sociaal leven, maar ook kerkelijk, vooral bij jongeren en gezinnen. Zij zoeken kerken waar ook andere jongere gelovigen of gezinnen te vinden zijn. Ouderen zijn daarentegen vaak meer gebonden aan de eigen kerk waar ze soms al hun hele leven komen.

Het is een uitdaging voor besturen om deze belangen af te wegen. Kleine lokale gemeenschappen hebben hun bestaansrecht, maar een missionaire Kerk vraagt dat er ook centrale plaatsen gecreëerd worden, waar een grotere gemeenschap gelovigen van alle geledingen samenkomen om Eucharistie te vieren.

Welke kerk(en) binnen uw parochieverband lenen zich daar het beste voor? Hoe kunnen gelovigen worden gemotiveerd om samen met andere lokale groepen te vieren en kerk te zijn, al is het af en toe?

Aansluiten bij elkaar

Als een kerkgebouw te groot of te kostbaar wordt voor een kleiner wordende lokale gemeenschap kan wellicht een deel van de kerkgangers gemotiveerd worden om bij een centrale viering elders aan te sluiten. Voor de overblijvende ouderen van wie niet meer verwacht kan worden dat ze zich elders aansluiten kan dan eventueel een andere ruimte gevonden worden.

Het is al vaker gezegd: het samenkomen om Eucharistie te vieren is het hart van ons kerkzijn, zowel theologisch als historisch.

Indien in een weekend, ook na afstemming van mistijden, werkelijk geen priester beschikbaar is, blijven er – naast het genoemde samen vieren op een centrale plek - drie mogelijkheden: men kan afwisselend in verschillende kerkgelegenheden vieren zoals in het buitenland algemeen praktijk is. Indien een diaken of pastoraal werk(st)er met een zending en benoeming beschikbaar is, kan deze voorgaan in een Woord- en Communieviering. Zijn ook deze niet aanwezig dan kan de pastoor een gekwalificeerde vrijwillig(st)er vragen een gebedsviering te leiden. Ook de TV-mis kan wellicht een nieuwe rol daarbij spelen. Zie hiervoor de vitaliteits-tips (pag. 16).

Vitaliteit en toekomst van lokale geloofsgemeenschappen

Zorgen maar niet hopeloos

Zoals eerder aangegeven zijn de cijfers over geloven en participatie aan het kerkelijk leven niet rooskleurig. Maar dit wil niet zeggen dat Kerk en Geloof ten onder gaan. We zien gelukkig ook verschillende groeiende en bloeiende parochies en andere geloofsgemeenschappen in ons bisdom; dat hangt samen met plaatsen, omstandigheden, activiteiten en nabijheid, om enkele factoren te noemen.

Ook dit jaar waren er met Pasen in zeker tien parochies groepen volwassenen die toetraden tot de R.K. Kerk. In het Jongerenpastoraat van het bisdom merkten we groei in het aantal deelnemende jongeren en tieners. Verschillende katholieke geloofsgemeenschappen van mensen met een niet-Nederlandse achtergrond willen van start gaan of zijn sterk gegroeid.

En zo zijn er andere tekenen van hoop te noemen.

Anders in de toekomst

De Kerk gaat dus door. Zij zal anders en kleiner zijn in de toekomst, maar zij zal er zijn! Met beperkingen, maar ook met nieuwe mogelijkheden, nieuwe kansen. Dat is onze missionaire opdracht.

We zien daarbij een netwerk van vitale knooppunten in ons bisdom ontstaan van waaruit nieuwe vormen van missionering en evangelisatie gestalte kunnen krijgen.

Tegelijk is duidelijk dat die vitaliteit niet op alle locaties gerealiseerd kan worden. Er moet wel iets gebeuren.

In de afgelopen jaren zijn fusies en samenwerkingsverbanden gevormd die moeten bevorderen dat de pastoors en de kerkbesturen waarvan zij de voorzitters zijn, meer overzicht hebben over de situatie in een breder verband, zodat zij maatregelen kunnen nemen als gemeenschappen financieel door de grond gaan, zodat zij kunnen voorkomen dat er in een groot gebied geen levende gemeenschappen en kerkgebouwen over blijven.

Nabijheid is en blijft ook dan een belangrijke factor.

Het is van groot belang dat de pastoors en de kerkbesturen werken aan een zekere “*awareness*” van de situatie waarin we verkeren – overigens zonder moedeloosheid of onterechte ondergangsscenario’s – en aan een toegroeien van kleine lokale parochiegemeenschappen naar een gemeenschap in een groter verband.

Op weg naar samen

Dat laatste kan bevorderd worden door uitwisseling van koren, het gezamenlijk vieren van een startzondag en bepaalde feesten, afstemming van tijden van vieringen, het gezamenlijk voeren van acties, voorbereiding op eerste heilige communie en vormsel in groter verband, een gezamenlijke website en parochieblad, regionale WhatsApp-groepen enzovoorts. Zie ook de bijlagen (met tips voor vitaliteit en communicatie).

Wanneer een kerk op een gegeven moment helaas gesloten zal moeten worden, moet de nabij gelegen kerk zorgvuldig toewerken naar een - al dan niet in stappen - integratie van de gemeenschappen. Er moet veel aan gelegen zijn om mensen niet te verliezen. Een goede begeleiding van (vaak oudere) mensen naar een nieuwe locatie is van groot belang. *Good practices* van andere parochies kunnen daarbij helpen.

Aan pastoor en kerkbestuur komt dus de belangrijke taak toe om de situatie te evalueren, te bezien welke stappen genomen moeten worden en die stappen voor te bereiden. Het is van belang dat zij hierover tijdig met de parochianen in gesprek gaan.

Vinger aan de pols: vitaliteitscriteria

Hoelang kan een lokale parochiegemeenschap nog op de oude manier doorgaan? Wanneer is het moment gekomen om nog meer samen te gaan? Welke elementen spelen een rol in zo’n evaluatie? En komt deze evaluatie aan de orde in onze besturen en een ontmoeting met de parochianen?

We denken aan de volgende aspecten die in onderlinge samenhang gewogen moeten worden:

1. Aantal kerkgangers:

Het eerste wat opvalt in een parochie is het aantal bezoekers bij de gewone vieringen op zaterdagavond en/of zondagochtend. Bij een wekelijks bezoek van minder dan zestig à zeventig gelovigen wordt naar onze indruk een ondergrens bereikt. Dit betekent dat het dan moeilijk zal worden om het eigen kerkgebouw in stand te houden. Dit geldt vooral als ook uit andere factoren, zoals de financiën of de kosten van het kerkgebouw, blijkt dat er weinig toekomst in de gemeenschap zit. Dan is het van belang dat de geloofsgemeenschap vergaande aansluiting zoekt bij naburige gemeenschappen.

Als een kleine gemeenschap veel 'oud' vermogen bezit, zien we dat als een gelukkige omstandigheid, maar niet als een vitaliteitscriterium, dat handelen overbodig maakt.

2. Leeftijd kerkgangers:

Als er geen of nauwelijks kerkgangers onder de zeventig jaar zijn en er nauwelijks nieuwe mensen bij komen, moet helaas worden vastgesteld dat de gemeenschap het oorspronkelijke élan en de bijbehorende uitstraling heeft verloren. Ook wanneer het niet gemakkelijk zal zijn om te aanvaarden, wordt dan duidelijk dat de gemeenschap in feite is beland in een fase van afbouw.

3. Aantal dopelingen, eerste communicanten en vormelingen

Aan deze aantallen kan men zien hoe de participatie zich ontwikkelt onder degenen die niet wekelijks naar de kerk komen. Minder dan tien dopelingen en communicanten in een lokale gemeenschap en weinig of geen vormelingen laten zien dat er weinig vitaliteit is. Dat kan eenvoudigweg het gevolg zijn van de ligging van de parochie, in een wijk met weinig jonge gezinnen bijvoorbeeld. Maar het gevolg is dat de parochie maar een geringe "natuurlijke aanwas" zal kennen, en de toekomst van de gemeenschap zeer ongewis zal zijn.

4. Aantal uitvaarten

Aan het aantal uitvaarten dat in de kerk plaats vindt kan ook iets van vitaliteit worden afgemeten, hoe tegenstrijdig dat ook klinkt: de

uitvaarten zijn een teken van gehechtheid aan het geloof en aan deze kerk en zijn een unieke kans om iets van de boodschap van het evangelie mee te geven. Wanneer het aantal uitvaarten de afgelopen jaren sterk is teruggelopen, geeft dat een signaal over de betrokkenheid van de gemeenschap bij parochie en kerkgebouw en daarmee over het bestaansrecht van de parochie.

5. Contact met gezinnen, jongeren en kinderen

Welke contacten zijn er in een locatie in het afgelopen jaar met deze groepen geweest? Zijn er groepen/bijeenkomsten voor hen? En als deze bijeenkomsten al voor meerdere parochies tegelijk worden aangeboden, hoe groot is de deelname vanuit de verschillende gemeenschappen? Hoeveel jonge mensen zijn betrokken bij de kerk? Zij vormen de toekomst van de gemeenschap!

6. Betrokkenheid bij de buurt

Staat de kerk in een wijk of dorp geheel op zichzelf en is zij een geïsoleerde werkelijkheid of zijn er ook veel contacten, m.n. in diaconaal en caritatief opzicht? Treedt de parochie naar buiten en heeft zij aandacht voor de zwakkeren? Heeft het parochieverband goede, samenwerkende PCI's die de Kerk in de buurt gezicht geven?

Als op een aantal punten de vitaliteit maar zwak aanwezig blijkt en er weinig uitzicht is op een echte verandering in die situatie, moet het volgende financiële aspect des te meer worden overwogen.

7. De financiële positie van de parochie.

Kan de parochie de gewone kosten van de pastoraal, (het aandeel in) de honorering van de priester(s), diaken(s) en/of pastoraal werker(s), het gewone onderhoud van de gebouwen en een reservering voor groot onderhoud bekostigen uit de jaarlijkse inkomsten?

Wanneer dit niet het geval is, maar een kleine gemeenschap in feite de financiële middelen opgebruikt die vorige generaties bij elkaar hebben gebracht, is er sprake van een ongezonde financiële situatie.

Er zijn echter ook parochies die in een opbouwfase verkeren. Dat geldt met name voor migrantenparochies. En er zijn kleiner wordende territoriale parochies, die open staan voor migranten en

migrantengemeenschappen. In zo'n fase zal het – ondanks een groeiend aantal betrokken gelovigen – (nog) niet altijd mogelijk zijn alle kosten te dragen. Eigen vermogen is dan (nog) niet aanwezig. Hier is een stukje solidariteit op z'n plaats van de kleiner wordende parochies met de gemeenschappen die juist groeien.

Financiële waakzaamheid m.b.t. gebouwen

Wanneer de parochie niet goed scoort op het punt van de genoemde vitaliteitscriteria wordt het nemen van actie noodzakelijk.

Daarbij moet worden opgemerkt dat de algemene vermogens- en liquiditeitspositie van onze parochies zorgen baart.

Indien een parochie jaarlijks rode cijfers heeft en alleen inteert op het vermogen, zijn bezuinigingsmaatregelen geboden. Deze maatregelen kunnen leiden tot het sluiten van bepaalde kerkgebouwen. Daarbij moet natuurlijk het breder parochieverband worden gezien, zodat voor de toekomst een goede spreiding van de kerkgebouwen blijft bestaan.

De volgende acties kunnen helpen om een goed beeld te krijgen en de nodige maatregelen te nemen:

1 Gebouwen plan

Een beknopt gebouwen plan (standaard template/excelprogramma) voor de komende 5 jaar binnen het samenwerkingsverband waarbij o.a. een jaarlijkse onderhoudsvoorziening van de gezamenlijke gebouwen is opgenomen die maximaal 35% van de jaarlijkse 'Bijdragen parochianen' (inkomstenkant) van het samenwerkingsverband bedraagt.

Indien aan deze voorwaarden voor een onderhoudsvoorziening niet kan worden voldaan, moet overwogen worden welke maatregelen genomen kunnen worden om tot een financieel gezonde situatie te komen. In een gebouwenplan kan dan inzichtelijk worden gemaakt welke kerkgebouwen op welke termijn (bijvoorbeeld binnen de komende 5 jaar) helaas gesloten zullen moeten worden. Dit voorkomt dat het grootste deel van de jaarlijkse 'Bijdragen parochianen' wordt geconsumeerd door onderhoud aan het kerkgebouw dan wel dat de parochie "teert" op een in het verleden

opgebouwd vermogen en op een gegeven moment financieel met lege handen blijft staan.

2. Verlies- en Winstplan

Opstelling van een Verlies- & Winstplan binnen het samenwerkingsverband of de gefuseerde parochie. In dit plan wordt voor de komende jaren de hoeveelheid beschikbare liquide middelen voorzien en wordt een kostenreductie uitgewerkt die het samenwerkingsverband of de gefuseerde parochie uit de verliesgevende cijfers haalt. Dit plan kan worden voorgelegd aan het bisdom en door de financiële dienst worden goedgekeurd.

Indien een benoemingstermijn van parochiebestuursleden is afgelopen dienen nieuwe leden zich te conformeren aan het goedgekeurde plan zodat er sprake is van continuïteit in de uitvoering ervan.

3. Aanvraag Bisschoppelijke Machtiging

Wanneer een Bisschoppelijke Machtiging vereist is voor restauraties, verbouwingen, aankoop en verkoop van onroerend goed etc., zal naar het gebouwenplan en het winst- en verliesplan van het parochieverband worden gevraagd; deze plannen of het ontbreken ervan zullen worden meegenomen in de beoordeling van de aanvraag van de Machtiging.

Gezien de algemene vermogenspositie van de parochies zal voor kerkverkleiningen en niet-noodzakelijke verbouwingen in principe geen toestemming worden gegeven.

Geen masterplan

Wat betreft de 180 kerkgebouwen in ons diocees, heeft het bisdom dus geen ‘masterplan’ inzake kerksluitingen. We laten deze afweging aan de besturen van de parochieverbanden. Wel maakt de zorgelijke financiële staat van veel parochies en het massaal interen op vermogen, het noodzakelijk dat hierin actief beleid wordt gemaakt.

Samenvattend vragen we de besturen dus een degelijk gebouwenplan te presenteren, dat rekening houdt met eerder genoemde vitaliteitscriteria, dat toekomstgericht is en financieel solide.

Zij zullen keuzes moeten maken m.b.t. kerkgebouwen die een centrale functie krijgen, kerken die wel blijven bestaan maar incidenteel voor vieringen of voor rouw- en trouwplechtigheden gebruikt worden, én kerken die op termijn niet financierbaar zijn en waarvoor een waardige profane bestemming gezocht moet worden.

Additionele maatregel

Om pastores in de armere parochies, waaronder ook sommige gemeenschappen van migranten, te betalen, zal een solidariteitsheffing noodzakelijk blijven. Deze heffing met een “belastingvrije voet” over het (vrije) vermogen her-alloceert middelen van vermogende parochies naar minder vermogende parochies. Deze zal geheven worden door een aparte entiteit waarbij de externe accountant een verklaring geeft dat de gelden (zoals gebruikelijk) volledig herverdeeld zijn over de parochies.

Randvoorwaarde is dat de minder vermogende parochies een door het Bisdom goedgekeurd plan hebben opgesteld om binnen drie jaar naar een positieve Verlies & Winstrekening te komen.

Ruimte voor Gods Geest

Zoals wij eerder hebben aangegeven, hopen en vertrouwen wij op de H. Geest. Vandaar dat we u ook geen grootse toekomstvisioenen presenteren. De vraag is vooral hoe wij de uitdaging waar de kleiner wordende Kerk in deze tijd voor staat, praktisch gaan vormgeven? Hoe kunnen we die missie uitvoeren? Niet door grote campagnes, hoewel die soms ook nodig zijn, maar vooral door zelf authentiek kerk en christen proberen te zijn, door zelf samen de Schrift te lezen, samen te bidden en het geloofsgesprek aan te gaan. Door vooral ook realistisch de situatie waarin we verkeren onder ogen te zien.

Dat heeft toch bovenal van doen met ruimte maken voor Gods heilige Geest, met grotere eerbied voor de Heer in ons midden, en met meer liefde voor de naaste, levend vanuit de hoop die in ons is. De Bijbel noemt dat bekering.

Vandaaruit kunnen we missionair zijn en binnen een individualistische, harder wordende seculiere samenleving Christus tegenwoordig stellen.

Onze eigen verantwoordelijkheid

Bovenstaande neemt niet weg dat wij - naar de mate van het mogelijke - een eigen verantwoordelijkheid hebben.

De pastoor

Een speciale rol is weggelegd voor de pastoor/ administrator. Hij mag de gemeenschap in geloven voorgaan en leiden en heeft samen met het parochiebestuur de verantwoordelijkheid mee sturing te geven aan veranderingsprocessen. Een dubbele rol die niet altijd meevalt.

Aan de pastoor/administrator willen we in het implementatietraject extra aandacht geven en begeleiding aanbieden.

Het parochiebestuur (kerkbestuur)

Het is allereerst een van de kerntaken van het bestuur van een parochie zich te buigen over de financiële situatie, de trends daarin te ontdekken en de kerkgebouwen te beheren. Het kerkbestuur heeft dus tot taak om een beleid naar de toekomst uit te zetten en daarbij de nodige keuzes te maken om continuïteit in het pastoraat te kunnen garanderen.

De besturencursus en studiedagen geven hen daarbij de nodige ondersteuning.

Het bisdom

Daar waar nodig, zullen (hulp)bisschop, econoom of andere medewerkers van het bisdom met parochies/ verbanden in gesprek gaan om bovenbedoeld proces in gang te zetten.

Tot slot

Deze nota wil zeker niet alleen de aandacht vestigen op terugloop en financiële problemen. Zij wil realistisch zijn en met de pastoors en parochiebesturen naar de lokale gemeenschappen kijken en ervoor waken dat we de grote uitdagingen die er liggen, veronachtzamen.

Op 7 december 2016 zullen we op een bijeenkomst met pastores en op 4 februari 2017 met bestuursleden aandacht schenken aan deze notitie.

Wij willen eindigen waar wij zijn begonnen: de Kerk in ons bisdom zal in de komende jaren sterk veranderen, maar zij zal niet verdwijnen. Zij zal een nieuw gezicht krijgen, een nieuw evenwicht vinden en een nieuwe opdracht opnemen: de verkondiging van het evangelie, het brengen van de blijde boodschap van Jezus Christus. Hij is Dezelfde, gisteren, vandaag en altijd!

7 november 2016

Op het Hoogfeest van de H. Willibrord

Mgr. dr. J.M. Punt,
bisschop van Haarlem-Amsterdam,

Mgr. dr. J.W.M. Hendriks,
hulpbisschop/vicariss-generaal.

Bijlage 1 - 10 tips voor meer vitaliteit

1. Open uw kerkgebouw

Stel uw kerkgebouw open, of in ieder geval een deel ervan, zodat mensen even binnen kunnen lopen om stil te zijn, een kaarsje te branden. Er zijn genoeg mogelijkheden om dit veilig te doen, en u bewijst er gelovigen en niet-gelovigen een grote dienst mee.

2. Wees uitnodigend

Wees alert op mogelijkheden voor minder kerkelijke mensen om ergens bij aan te haken. U kunt daarbij denken aan het houden van meer meditatieve vieringen, zonder dat dat in de plaats komt van de zondagsmis. Diaconale activiteiten zijn bij uitstek mogelijkheden om niet zo kerkelijke jongeren enthousiast te maken. Zorg ervoor dat er mensen zijn die bij de kerk anderen welkom heten en een praatje maken met nieuwkomers. Hou de website van de parochie laagdrempelig door kerkjargon te vermijden. Gebruik bijvoorbeeld niet “sacramenten”, maar “katholiek worden”; niet “catechese” maar “cursussen”.

3. Wees missionair

Sluit u niet op in de kerk, maar ga erop uit! Er zijn allerlei mogelijkheden om een hand uit te steken naar mensen in de samenleving die (nog) niet betrokken zijn bij geloof en kerk. We hebben als kerk-gemeenschap immers een missie-opdracht. U kunt denken aan diaconale initiatieven, open huis houden, debatavonden, huisbezoeken, filmavonden, straatevangelisatie et cetera. We hebben een heel Goede Boodschap te brengen en velen hebben behoefte aan een luisterend oor. Vraag eventueel bij het bisdom om hulp bij de organisatie of bij het ontwikkelen van ideeën.

4. Thuiskerken

Organiseer laagdrempelige groepen, bij voorkeur bij mensen thuis,

als een soort van thuiskerken, om elkaar te inspireren, bezinning te bieden, om met en voor elkaar en anderen te bidden. Houd deze groepjes klein, maar richt ze wel op groei: als de groep groter wordt dan ongeveer tien mensen, kan de groep in tweeën worden gesplitst. Vanuit deze groepjes kan er ook zoiets als ziekenbezoek georganiseerd worden.

5. Geloofscursussen

Zoek in uw parochie of regio naar mogelijkheden om geloofscursussen aan te bieden, zoals de Alpha-cursus, of een cursus rond de dvd-serie *Catholicism*. Om het bekende spreekwoord om te draaien: meer bekend maakt meer bemind!

6. Een biddende gemeenschap

Gebed: voor een vitale parochie is het gebed heel belangrijk. Organiseer eens rond de Mis of andere vieringen momenten van aanbidding van het Allerheiligst Sacrament. Dat hoeft soms niet meer dan een kwartiertje te zijn, maar langer kan natuurlijk ook. Even in stilte rond de Heer. Bouw ook momenten in van rozenkransgebed. Koppel het gebed aan bepaalde intenties die mensen op kunnen geven en geef er zelf ook intenties aan die parochie-overstijgend zijn. Belangrijk is ruimte te geven aan de stilte, waar veel mensen gebrek aan hebben in het dagelijks leven, terwijl ze er wel behoefte aan hebben.

7. Participatie aan de Eucharistie

Help mensen om actief deel te nemen aan de Mis, door de verschillende onderdelen uit te leggen in catecheseavonden of in folders, en aan te geven hoe en waar men actief kan deelnemen. Met een actievere en bewustere participatie zullen de mensen met meer vrucht kunnen deelnemen aan de viering van de Eucharistie, en dat is weer goed voor de geloofsopbloei. Te denken valt hierbij ook aan het bevorderen van het meezingen in de vieringen en mogelijk af en toe eens meezing-concertjes te organiseren waarbij ook de teksten van de gezangen een uitleg kunnen krijgen.

In zekere zin helpt ook de techniek ons om het bijwonen van een Eucharistieviering voor meer mensen mogelijk te maken. Het is statistisch inmiddels een feit dat een derde van alle katholieke gelovigen die op zondag de Eucharistie bijwonen, dit doen via een Eucharistieviering op de TV. En dit aantal is stijgend. Reden om dat, waar mogelijk, ook meer tot een gemeenschapsgebeuren te maken. Als een kerkgebouw te groot of te kostbaar wordt, kan wellicht een kleinere ruimte gevonden worden waar oudere gelovigen de plaatselijke of landelijke TV-viering via een projectiescherm gezamenlijk kunnen volgen, terwijl een buitengewoon bedienaar van de Eucharistie de heilige Communie uitreikt.

8. Aandacht voor gezinnen

Wees er alert op de gezinnen actief bij de gemeenschap te betrekken en aarzel niet kinderen en jongeren in de viering een actieve rol te geven. Het moet geen probleem zijn dat kinderen wat onrust brengen in een viering. De synode over het gezin zou aanknopingspunten kunnen bieden om extra aandacht aan de gezinnen te geven. Organiseer een leuke activiteit voor kinderen om zo in contact te komen ook met de ouders.

9. Sacrament van Boete en Verzoening

Maak het sacrament van boete en verzoening makkelijk toegankelijk. Dat kan bijvoorbeeld als de priester op een vast moment in de week of de maand op een vaste plek in de parochie hiervoor beschikbaar is. Geef hier bekendheid aan. Zorg ervoor dat de plek waar gebiecht kan worden duidelijk zichtbaar en verlicht is. Als de drempel laag is, zullen mensen die drempel wat makkelijker overstappen en zullen ze ook de gelegenheid te baat nemen om waar nodig eens raad te vragen over wat er in hun leven speelt. Wijs mensen ook op biechtgelegenheden elders; soms is dat aantrekkelijker dan in “eigen huis”.

10. Heb vertrouwen

Laat u niet van de wijs brengen door aantallen. Natuurlijk willen we graag volle kerken, maar ieder mens die een stapje zet in de richting van God is al van eindeloze waarde. Bovendien is de Kerk groter dan onze eigen parochie, én: het is uiteindelijk Gods werk, dus we mogen er met groot vertrouwen in staan.

Bijlage 2 - 10 tips voor samenwerken

In de Vervolgnota bij *Nieuwe Tijden Nieuwe Wegen* - november 2012 - hebben we parochies opgeroepen meer samen te werken binnen één verband. Alle (oude) parochies moeten locaties worden en opgaan in een groter geheel van Samenwerkingsverband of gefuseerde parochie. Het proces van samenwerken is weliswaar lastig, maar niet een proces van vallen en opstaan. Het gaat erom zorgvuldige stappen voorwaarts te zetten met respect voor elkaars mening, mogelijke verschillende standpunten en andere zienswijzen. Hieronder staan 10 praktische tips, die u als bestuurder of vrijwilliger als handreiking kunnen helpen om stappen voorwaarts te zetten in plaats van cirkeltjes om elkaar of om de fusiethematiek heen te lopen.

1. Formeer een parochiebestuur op deskundigheid

Vaak worden parochiebesturen samengesteld door van elke oude parochie één persoon te selecteren, maar dan blijf je vaak hangen in de traditie en wordt elke locatie apart gezien in plaats van het totaal te benadrukken. Stel daarom een centraal bestuur samen door op basis van bestuurlijke ervaring en/of deskundigheid mensen te vragen om lid te worden van het nieuwe parochiebestuur. Denk naast bestuurlijke en financiële deskundigheid ook aan deskundigheid met vastgoed en/of deskundigheid met communicatie met vrijwilligers en parochianen. Wederzijds respect en vertrouwen in elkaars expertise moeten de basis vormen tot samenwerken. Pas wanneer bestuurders elkaar vertrouwen en de besluiten elkaar aanvullen, kunnen zaken ten positieve in beweging komen. In een samenwerkingsverband vormen de bestuursleden meestal het parochiebestuur van elke parochie die deel uitmaakt van het samenwerkingsverband. Zo'n vorm kan (tijdelijk) handig zijn, waarbij de leden vaak afkomstig zijn uit de oude besturen en nog aan elkaar kunnen wennen. Het kan zijn dat de parochies daarna toch graag een volgende stap willen zetten en willen fuseren. Belangrijke taak van het bestuur is dan het organiseren van het fusieproces: consolidatie van financiën, alles wat er speelde bij lokale parochies goed boven

tafel krijgen, fuseren van Parochiële Caritas Instellingen (PCI's), samenwerkingsprojecten opstarten (zie punt 5) en ook faciliteren, gezamenlijke planning van de Liturgie en andere vieringen, het samenvoegen van de lokale parochiebladen (uiteraard rekening houdend met punt 2).

2. Doe lokaal wat kan en centraal wat moet

Veel besturen worstelen met de vraag: Wat doe je op centraal niveau en wat houdt je lokaal? Zoveel mogelijk taken moeten lokaal doorgaan, want een parochiebestuur kan niet alle details en acties op afstand regelen. Het moet natuurlijk niet zo zijn, dat een beheerder aan de penningmeester moet vragen of hij een nieuwe bezem mag aanschaffen. Dus moeten er lokale mensen binnen de lokale gemeenschappen actief blijven en dienen als aanspreekpunt van de vrijwilligers en voor het uitvoeren van lokale taken. Tegelijk moeten de financiële verantwoordelijkheden wel goed geregeld zijn. De penningmeester heeft het beheer over de rekeningen van de parochies en voor grotere uitgaven laat hij een ander kerkbestuurslid mee tekenen (Algemeen Reglement art.57 nr.2). Uiteraard moet voorkomen worden dat er een bestuurslaag tussen het parochiebestuur en de lokale vrijwilligers in komt te staan. De leden van de lokale werkgroepen hebben derhalve geen bestuurlijke beslissingsrechten, maar uitsluitend uitvoerende taken, die zij van het parochiebestuur gedelegeerd/gemandateerd hebben gekregen. Op die manier kan je de lokale betrokkenheid borgen en versterken. Maar het is niet alleen het materiële of bestuurlijke aspect. Vaak zie je dat op een bepaalde locatie krampachtig aan zondagse vieringen wordt vastgehouden door een kleine groep oudere parochianen. Verder gebeurt er weinig of niets: geen catechese, geen jongeren, enz. Parochieactiviteiten in brede zin kunnen vaak alleen centraal worden georganiseerd (en dat zegt niets over de activiteiten op locatie).

3. Houdt uw geloofsgemeenschap actief en betrokken

Niets is zo gemakkelijk dan om niets te doen. Door leden van de gemeenschap actief te betrekken bij de samenwerking en

gelijkgestemde vrijwilligers van verschillende locaties met elkaar kennis te laten maken, ontstaan nieuwe werkgroepen en worden ideeën uitgewisseld hoe diverse zaken beter en gemakkelijker kunnen worden georganiseerd. Samen sta je sterk bij het uitvoeren van taken. Niet 'kijk eens hoe goed we nog zijn op locatie X' moet de drijfveer worden, maar 'hoe kunnen we van elkaar leren en elkaar helpen', want dat schept een band tussen de vrijwilligers op verschillende locaties. Bevorder de communicatie door regelmatig met lokale vrijwilligers contact op te nemen en expliciet te vragen naar zaken die men op de eigen locatie kan en wil verbeteren, waardoor de lokale 'stoerdoenerij' op de achtergrond kan worden gezet.

4. Maak duidelijke financiële overzichten

Een grote fout is om de inkomsten en uitgaven (te) ver van de parochianen te organiseren. Parochianen zijn wel bereid om aan de eigen locatie/kerkgebouw geld te geven, maar vaak niet aan een (op afstand staand) groter geheel, waar zij (nog) geen binding mee hebben. Door de (oud)penningmeesters bijeen te brengen in een Financiële Advies Commissie (FAC) en verantwoordelijk te houden voor zowel de inkomsten als de uitgaven van de lokale begroting, houd je lokale betrokkenheid van parochianen en hopelijk ook continuïteit in de ingaande en uitgaande kasstromen. De totale begroting van de nieuwe parochie is niet meer dan een optelsom van de lokale begrotingen in verschillende kolommen, waardoor de verschillen en de optelsom eenvoudig in een Excel-bestand zijn weer te geven.

Om de betrokkenheid te stimuleren kan in een gefuseerde parochie een fonds worden ingericht voor een bepaalde lokale doelstelling, zoals het onderhoud van een kerkgebouw. Het oprichten van aparte stichtingen kan in het algemeen beter vermeden worden; in ieder geval is daarvoor een machtiging van het Bisdom vereist.

5. Investeer in nieuwe zaken

“Alles bij het oude laten”, is geen optie. Om de parochianen te laten zien dat ‘samenwerken wel degelijk zin heeft en tot grotere vitaliteit leidt’, is het noodzakelijk dat het nieuwe parochiebestuur het lef heeft om te investeren in, zaken als: het opleiden van vrijwilligers, structureel onderhoud van gebouwen en met name in de continuïteit van de lokale geloofsgemeenschappen. Keuzes maken en die keuzes helder aan de parochianen uitleggen, is goed om mensen in beweging te krijgen en te laten zien dat de fusie niet alleen tot krimp leidt. Het blijven inspireren van parochianen is noodzakelijk. Echter: als het geld of vermogen in de ene locatie zit en de onderhoudsbehoefte op een andere locatie nodig is, vormt dat een enorme splijtzwam in het fusieproces. Het investeren in gebouwen dient ook hierom in nauw overleg met de medewerkers van het Bisdом te gebeuren.

6. Blijf aan de basis werken

Langlopende reorganisatieprocessen leiden de aandacht af van waar het werkelijk om draait: het vitaliseren van de locaties en het opbouwen van de nieuwe parochiegemeenschap. Bestuurders en vrijwilligers dreigen vaak te verzanden in een loopgravenoorlog of Poolse Landdag met machtsspelletjes. Daardoor zullen mensen afhaken en stoppen met hun activiteiten voor de kerk. Kies je dan voor een conflictmodel of ga je dan werken aan zaken die de eenheid juist bevorderen? In diaconale- en catecheseprojecten valt in samenwerking snel te scoren. De doelgroep (en hopelijk ook deelnemers) nemen in aantal toe en succesvolle samenwerking op deze deeltereinen wekt vertrouwen. Laat koren en dirigenten rouleren, organiseer gezamenlijke uitvoeringen op een concertavond. Ook Eerste Communie- en Heilig Vormselprojecten of gezamenlijke MOV projecten krijgen meer kans, als mensen elkaar leren kennen. Mensen willen graag aan succesvolle projecten bijdragen of daaraan meewerken.

7. Houdt rekening met de reden voor een fusie (en waarom het er nooit van gekomen is)

Afgezien van de richtlijnen uit Bisdom kunnen er in parochies ernstige zwakheden zijn, die de continuïteit van de centrale parochie bedreigen. We kennen de negatieve argumenten: vergrijzing, gebouwen in slechte staat, onvoldoende vrijwilligers, leeglopende koren met verouderde stemmen, afnemende pastorale zorg (<0,5 fte te lenen van de grote buur). Maar ja, vaak is er nog een harde kern van bekende vrijwilligers, of voldoende vermogen om het exploitatietekort jaarlijks te dekken, of door geen investeringen meer te doen, waardoor de aansluiting bij de buurparochie nog kan worden uitgesteld. Verzet tegen de suggesties die van het bisdom komen, is soms een extra factor die verbindt. Helaas laten de KASKI-cijfers over het algemeen een dalende trend zien, waardoor er toch moet worden samengewerkt of kerkgebouwen worden gesloten. Een treffende casus was die van Parochie in De Lijnden die enkele jaren geleden besloten heeft zichzelf op te heffen. Het gebrek aan jeugd, aan actieve vrijwilligers (en eigenlijk aan alles) was de reden tot dit opmerkelijke besluit. Onroerend goed is te gelde gemaakt, de kerkelijke inventaris, het resterende vermogen (ook van PCI) en grondgebied is verdeeld onder de buurparochies, voor het kerkhof is een regeling getroffen. Zeldzaam, maar ook dit komt dus in de praktijk voor.

8. Ontlast de pastores

Een knelpunt is dat parochies te veel taken bij de verantwoordelijke pastoor/priester leggen, die daardoor eigenlijk niet aan zijn werk (lees: pastorale taken en pastorale zorg) toekomt. Er kunnen meer taken aan de vrijwilligers overgelaten worden, met name de niet-liturgische taken. De pastoor of parochie-administrator moet niet worden belast met bijzaken; het is beter de kerkelijke organisatie in brede zin over te laten aan vrijwilligers/leken, die in grote lijnen verantwoording afleggen aan de pastoor. Benoem coördinatoren om de werkgroepen te mailen en aan te sturen, zorg ervoor dat de communicatie met de parochiebladen niet een primaire taak wordt

van de pastoor, maar van een actieve redactiecommissie, die haar werkzaamheden terugkoppelt naar de pastoor. Door een goed secretariaat kan veel werk uit handen van de pastoor genomen worden, die daardoor (veel) meer tijd kan besteden aan zijn eigenlijke (pastorale)taken.

9. Maar... waar doen we het voor?

Het argument waarom we het allemaal doen, staat los van de financiën, gebouwen of stenen en de vergaderingen. Het gaat er om het evangelie te brengen in en ook buiten de geloofsgemeenschap(en), hetgeen de primaire taak van de kerk is. Binnen de geloofsgemeenschap staan de herderlijke taak en de viering van de sacramenten centraal. De rest eromheen moet in dienst van die primaire taken staan. Dit uitgangspunt vraagt begrip en inspanning van allen, van priesters, diakens, pastoraal werkers, vrijwilligers en de kerkgangers. In de geest van Jezus. Als de tijdgeest vraagt om grotere gefuseerde organisaties, om de organisatie te kunnen laten draaien (iedere uitdaging kent zijn eigen schaal) in materiële zin, wil dat niet zeggen dat groepen in de geloofsgemeenschap dat ook moeten doen. Differentiatie dus. Ook is er niets mooier dan een volle kerk die eensgezind samen het Magnificat zingt, maar dat wil niet zeggen dat iedereen dat ook elke zondag hoeft te doen. Creëer tijdens de fusie daarbij ook mogelijkheden voor gevarieerde zang en bijeenkomsten, bijvoorbeeld speciaal gericht op ouderen, jongeren, minder begaafden, anderstaligen, geïnteresseerden, maar ook af en toe per locatie, dorp, etc., aangepast aan de doelgroep. Het gaat tenslotte om het verkondigen van de blijde boodschap.

10. Probeer niet alles zelf op te lossen

Vele andere parochies in Nederland hebben reeds een fusieproces succesvol doorlopen. Ga eens praten met de vrijwilligers in andere regio's of centrale parochies. Uiteraard is elke regio of samenwerkingsproces uniek, maar zoek dan niet alleen naar de verschillen, maar probeer te leren van de fouten en worstelingen van andere fusieprocessen. Dat is ook de reden dat deze 10 tips zijn opgetekend.

De bovenstaande 10 tips zijn slechts handreikingen, waar aan gedacht kan worden om tot succesvolle samenwerking of fusie te komen. Elke regio of samenwerkingsverband is uniek, dus het vergt inspanning om er een succes van te maken, maar gun mensen de tijd om aan elkaar te wennen. “Zonder wrijving geen glans” is een bekend gezegde, dat ook bij fusieprocessen opgaat.

Bijlage 3 – Evangelisatie is Communicatie

Enkele praktische tips die relatief eenvoudig te realiseren zijn om de communicatie met parochianen en geïnteresseerden te verbeteren.

1. Zichtbaar op het web

Zorg dat je als parochie en andere kerkelijke instelling goed zichtbaar bent op het web. Controleer je site regelmatig op nieuws waarde en zorg dat je informatie *up to date* is.

Bedenk bij de labels die je de menu's en andere knoppen geeft of de woorden die je gebruikt voor mensen met weinig of geen kennis van onze traditionele taal te begrijpen zijn. Zorg dat je een heel duidelijke knop 'contact' hebt waardoor mensen snel weten wie ze kunnen bellen of mailen.

2. Zorg voor goede content

Maak gebruik van het aanbod van andere sites. Er zijn heel wat kerkelijke sites die informatie en artikelen aanbieden. Ga er eens een dag voor zitten om deze te bekijken en maak een selectie. Je kunt contact zoeken en vragen of je items mag overnemen. Zo kun je gemakkelijk artikelen plaatsen die informatief, verdiepend of opiniërend zijn.

Door te verwijzen naar de bron help je die sites weer aan meer bezoekers. Waarom zou je alles zelf uitvinden? Het gaat niet om het maken van een 'links' lijstje, maar een soort van 'knipseldienst' waarmee je communiceert met je eigen parochiële achterban en interessegroep en een eigen profiel kiest.

3. Wees zelf zichtbaar

Als je als priester of diaken contacten met mensen wilt onderhouden, op huisbezoek gaat of voor een uitvaart gevraagd wordt bijvoorbeeld, dan willen ze graag weten wie je bent. Zonder kosten en zonder technische hoogstandjes kun je een twitterprofiel aanmaken. Je neemt dat profiel op in de website en je post regelmatig je

ervaringen. Je kunt dat ook als pastoraal team doen. Zo weten mensen wat je doet, wat je meemaakt en wat je bezighoudt. Als je een persoonlijke blog maakt kun je hier nog meer mee doen.

4. Blijf actueel en maak nieuwsgierig

Maak in ieder parochieblad een item met actualiteitswaarde en zorg dat je verdiepende informatie op de site plaatst. Je kunt gemakkelijk met minder woorden toe en meer beeldmateriaal gebruiken als je eronder zet: meer weten, meer info, uitgebreider interview of wat ook zie www.onzeparochie.nl. Laat kleine handzame kaartjes drukken met je web en social media info. Een mooi plaatje, goed vormgegeven en verwijzing naar je vindplaats. Kost weinig en kan veel extra aandacht opleveren.

5. Deel met anderen

Wees niet ‘gierig’ met het delen van je site. Laat anderen in je buurt meeliften. Geef scholen waar je een relatie mee hebt de kans iets over hun school te vertellen, of verenigingen of anderszins. Als anderen je parochiesite overnemen vinden mensen je die je anders niet hadden gezocht.

6. Selecteer doelgroepen

Je kunt gemakkelijk doelgroep pagina's maken op bijvoorbeeld facebook of andere social media. Daarmee geef je informatie over activiteiten voor die doelgroep, nodig je mensen uit om zich aan te melden en geef je ze de kans om hun reacties of ervaringen te posten. Ook je site kan zich lenen voor extra informatie voor doelgroepen.

7. Het kerkgebouw zelf nodigt uit

Vergeet niet dat je een heel krachtig communicatiemiddel hebt in het kerkgebouw. Paus Franciscus roept op om kerkgebouwen echt te openen. Een open kerk is een trekpleister, een uitnodiging en een statement. “Wij zijn er ook als wij er niet zijn.” Angst is geen goede raadgever. Waar kerken echt open zijn komen door de week vaak

meer mensen dan op zondag. En inderdaad, waarom niet een klein avondconcert en dagelijks een moment van bezinning en gebed, rond het Sacrament of als gezamenlijke Rozenkrans.

Dit zijn niet meer dan 'tips' hoe met bestaande middelen al veel bereikt kan worden.

Communicatie is een kwestie van begrip, aandacht en volhouden.

Op initiatief van de Diocesane Pastorale Raad is een website in ontwikkeling voor en door vrijwilligers om *good practices* met elkaar te delen en te inspireren bij het parochiewerk.

Inhoud

Inleiding	p. 1
Een nieuwe uitdaging	p. 2
Kerk als gemeenschap	p. 3
Vitaliteit en toekomst van de lokale geloofsgemeenschappen	p. 5
Ruimte voor de Geest	p. 12
Tot slot	p. 14
Bijlage 1 - 10 tips voor meer vitaliteit	p. 15
Bijlage 2 - 10 tips voor samenwerken	p. 19
Bijlage 3 – Evangelisatie is communicatie	p. 26

KERK IN EEN VERANDER(EN)DE SAMENLEVING

een gespreksnotitie van het
Bisdom Haarlem-Amsterdam
Zilkerduinweg 375
2114 AM Vogelenzang

De tekst is digitaal voor de besturen beschikbaar.
Meer exemplaren dan toegezonden kosten
€ 2,- per stuk (incl. verzendkosten).